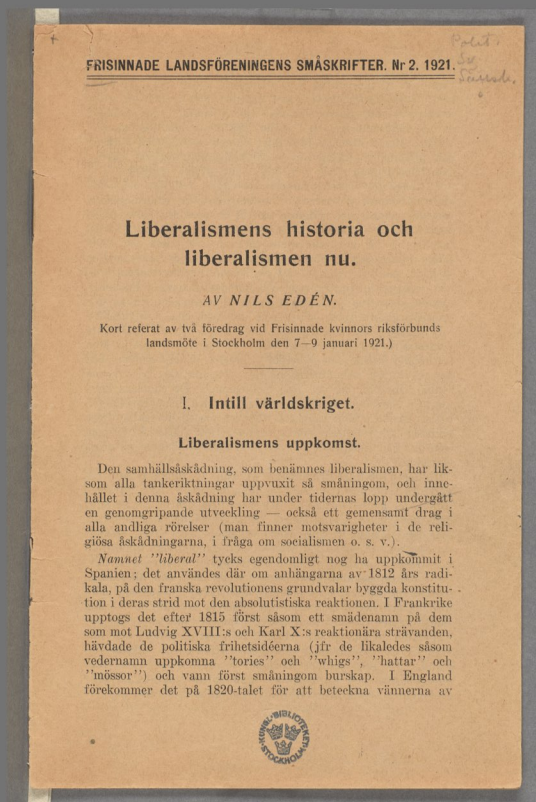

Edén, Nils

Liberalismens historia och liberalismen nu :

Tryck // /

53 E a x Frisinnade landsföreningen. Småskrifter. 1921: N:o 2. 1921.

Tillkomstår 1921

Digitaliserad år 2021

National Library of
Sweden

Politi.
Se
Svenska.

Liberalismens historia och liberalismen nu.

AV NILS EDÉN.

Kort referat av två föredrag vid Frisinnade kvinnors riksförbunds
landsmöte i Stockholm den 7—9 januari 1921.)

I. Intill världskriget.

Liberalismens uppkomst.

Den samhällsåskådning, som benämnes liberalismen, har liksom alla tankeriktningar uppvuxit så småningom, och innehållet i denna åskådning har under tidernas lopp undergått en genomgripande utveckling — också ett gemensamt drag i alla andliga rörelser (man finner motsvarigheter i de religiösa åskådningarna, i fråga om socialismen o. s. v.).

Namnet "liberal" tycks egendomligt nog ha uppkommit i Spanien; det användes där om anhängarna av 1812 års radikala, på den franska revolutionens grundvalar byggda konstitution i deras strid mot den absolutistiska reaktionen. I Frankrike upptogs det efter 1815 först såsom ett smädenamn på dem som mot Ludvig XVIII:s och Karl X:s reaktionära strävanden, hävdade de politiska frihetsidéerna (jfr de likaledes såsom vedernamn uppkomna "tories" och "whigs", "hattar" och "mössor") och vann först småningom burskap. I England förekommer det på 1820-talet för att beteckna vännerna av

Cannings utrikespolitik, som stödde de sydamerikanska kolonierna i deras frihetsstrid mot Spanien, och överfördes sedan även på frihetssträvandena inom själva England, men trängde endast långsamt igenom i stället för det gamla partinamnet whigs. Med mitten av 1800-talet vinner *liberalismen* burskap som allmän beteckning för en samhällsåskådning som hävdar frihetens princip såväl i inrikes som i utrikes politik.

Rötterna för frihetsprincipen voro först religiösa och i avslutning därtill politiska. Grundläggande är reformationen, som gör människans religiösa tro till en personlig samvetssak, i strid mot den katolska kyrkans auktoritetsvälde. Det är genombrottet för personlighetens rätt. I 1500-talets och 1600-talets religionsstrider förbands kravet på religiös frihet med en strid för politisk frihet — så t. ex. hos de franska hugenotterna och de engelska puritanerna och independenterna. På kontinenten besegras i allmänhet dessa frihetssträvanden av den politiska absolutismen och de nya statskyrkorna (Ludvig XIV i Frankrike; den monarkiska absolutismen och de intoleranta protestantiska statskyrkorna efter trettioåriga kriget). Men i England segrar den politiska frihetens princip genom 1688 års revolution, och åtminstone de protestantiska frikyrkorna vinna frihet för sig och sina medlemmar. De engelska kolonierna i Nordamerika bygga radikalt på den demokratiska frihetens grund. Den engelska filosofen Locke utvecklar dessa politiska och religiösa frihetsprinciper i ett filosofiskt system, som blir grundläggande för det filosofiska tänkandet på dessa områden.

Under 1700-talet framträder en rad av tänkare, som genomföra frihetens grundsats på olika områden. Århundradets första del kännetecknas av det mest genomförda statstväng: den monarkiska absolutismen, statskyrkovälde, ståndsprivilegier, statsförmyndarskap över det ekonomiska livet, strängt skråsystem. *Frihetsfilosofien* blir en genomtänkt opposition mot detta statstväng i alla dess yttringar. Montesquieu hävdar folkrepresentationen som motvikt mot den allsväldiga monarkien och fordrar "maktens fördelning", Rousseau människans rätt såsom människa och "folkets suveränitet", Adam Smith bryter radikalt med det ekonomiska tvångssystemet och uppställer principen att friheten i yrkesval, handel och förvärv är ett grundvillkor för den enskildes och folkens välförstånd. På det andliga området fordras tankefrihet, religiös tolerans och upplysning: man sätter människan själv och hennes obundna utveckling i samhällslivets centrum.

En första seger vinna dessa idéer genom frigörelsen av de engelska kolonierna i Nordamerika; vid deras grundlagsstiftning uppställas de första "rättighetsförklaringarna". I Europa bryta samma idéer våldsamt igenom med den stora franska revolutionen: 1789 års "förklaring om de mänskliga rättigheterna" — med uppslag från de amerikanska rättighetsförklaringarna — är ett försök att sammanfatta deras principer. Reaktionen kommer med skräckväldet och sedermera Napoleons cesarism. Men kvar står ständsprivilegiernas raserings och principen om religiös tolerans. Andra länder följa på dessa områden Frankrikes exempel.

Med 1815 kommer en ny reaktion, politisk och andlig. Men även under denna tränger frihetsprincipen fram på det ekonomiska området. Med juli- och februarirevolutionerna (1830 och 1848) och deras följdrevolutioner segrar den även i det politiska livet.

Den äldre liberalismen på höjdpunkten.

Vid 1880-talets mitt har liberalismen slagit igenom såsom allmän tidsrörelse, om ock med skiftningar i olika länder.

Dess verk är omätligt: frihet på det politiska området, utformad i folkrepresentationer, som utöva folkets politiska rättigheter; näringsfrihet på det ekonomiska och en enastående ekonomisk utveckling; religiös frihet för olika religioners bekännare; en omdaning av den allmänna lagstiftningen efter humana grundsatser, bl. a. början till kvinnornas likställighet inför lagen, om ock ej i politisk medborgarrätt.

De liberala idéerna, sådana de vid denna tid uppfattades, sammanfördes i sammanhängande system av en rad tänkare. Mest kända äro de engelska. Bentham hade redan i slutet av 1700-talet hävdad, att samhällsarbetet och samhällsordningens princip är "nyttan" för människan, "den största möjliga lycka för det största möjliga antal människor", och genomförde den i krav på reformer i alla samhällslivets grenar. James Mill och framför allt hans son, John Stuart Mill, följde tankebyggnaden, den senare på nya, självständiga vägar och med öppet öga för ofullkomligheten i Benthams lyckomoral ("Om friheten", 1859; svensk översättning av Öhrvall, ny uppl. 1917). Cobden och andra drevo frihetsprincipen till radikal tillspetsning inom det ekonomiska livet: staten bör lämna den enskilde fullständigt svängrum för företagsamhet

och konkurrens ("laissez passer"), mellan staterna bör handeln vara fullständigt fri, tullar och andra statsingripanden hindra den naturliga utvecklingen, frihandeln för folken tillsammans och befördrar freden (Manchesterskolan). I engelsk politik är Gladstone den stora målsmannen för "fred, sparsamhet och reformer", fri handel och företagsamhet.

Bakslag under 1800-talets senare del.

Men nu kommer ett nytt bakslag. Det nya tyska riket grundas genom segerrika krig; motsatsen mellan Frankrike och Tyskland blir fröet till en permanent internationell spänning, ständigt växande rustningar och politiska allianssystem. Bismarck gör monarkien till tyska rikets centrala makt, den prussiska ämbetsmannaförvaltningen bryter med de liberala grundsatserna om medborgerlig rörelsefrihet, på det ekonomiska området får frihandeln vika för en ny protektionism — i Tyskland, Frankrike, Nordamerika och flera länder. Statsmakten, statsintresset och statens ingripande på samhällslivets olika områden tränga åter fram. Uttryck härför äro bl. a. de stora tyska folkförsäkringarna. England själv indrages i strid om kolonier och avsättningsområden, och den engelska imperialismen segrar över Gladstones och liberalismens grundsats om folkens frihet och självbestämmanderätt. Nya statsteorier, framför allt i Tyskland, utforma denna riktning till en principiell förkastelse av de förut rådande liberala idéerna. Från annat håll gick socialdemokratien till angrepp; den byggde upp en ny teori om statsmaktens allsväldighet på industriarbetarnas klassintresse och Marx' spekulation.

Utan tvivel blottar denna reaktion verkliga svagheter och begränsningar i den äldre liberalismens tankebyggnad. Den hade drivit sina principer till det yttersta, utan att ta hänsyn till verkligheten. Det visade sig, att staten och statsarbetet icke kunde inskränkas till de snäva uppgifter som exempelvis Manchesterskolan förkunnade. En ohejdad ekonomisk frihet ledde till penningens makt över de ekonomiskt svaga, främst arbetarklassen, genom storindustrin, storhandeln och kapitaltalets hopande i oanade mått. Hela det nya ekonomiska livet framkallade motsättningar mellan staterna, som man icke förutsett. Och därjämte funnos politiska motsatser, nedärvda eller nyuppvuxna, som gävo de utrikespolitiska problemen en helt annan vikt och svårighet, än Cobden och även Gladstone velat se.

Liberalismens nydaning före världskriget: frihetsprincipen fördjupas.

Liberalismens vedersakare ha påstått och påstå, att därmed är den ur spelet. "Den klassiska liberalismen" har utdömts av verkligheten, mena de. Intet kan vara mera ensidigt och därmed orättmätigt. "Den klassiska liberalismen" är en beteckning, som söker fastläsa liberalismens tankar i vissa formler från det tidigare 1800-talet. Det är lika falskt som om man skulle fastläsa t. ex. den svenska konservatismen vid Boströms förkunnelse, att ständsrepresentationen är den enda förnuftiga, eller socialdemokratien vid alla delar av Marx' lärobyggnad, som nu av socialdemokraterna själva övergives på en mångfald viktiga punkter. Liberalismen har aldrig varit en fast dogmbyggnad — det strider mot dess princip om tankens frihet och den naturliga utvecklingen. Liberalismen, som alla åskådningar, och mer än någon annan, vill och måste lära av erfarenheten, genomgå en ständig förnyelse, utforma sina grundläggande tankar i ny, konkret gestaltning efter förändrade förhållanden och verklighetens krav.

Detta skedde också, mitt under reaktionen. Liberalismens frihetsprincip var och förblev grundläggande, men den fördjupades och ställdes i ett nytt samband med, i stället för den tidigare motsatsen mot, statens uppgifter och samhällets organiska utveckling. Redan en del av den "klassiska" liberalismens tänkare hade gjort början härtill. John Stuart Mill uttalade, att staten måste "tillvarataga de fattigas timpliga och andliga intressen", och att den ekonomiska utvecklingen medfört stora sociala missförhållanden, som det gäller att bekämpa. En engelsk skyddslagstiftning för kvinnor och barn i industrien uppväxte mitt under den tidigare liberalismen. Under slutet av 1800-talet och början av det nya århundradet slår det igenom, att friheten i det moderna samhället behöver samhällets stöd och hjälp för de svaga: stöd mot de socialt övermäktiga, hjälp till personlig utveckling och till bättre existensvillkor. *Liberalismen blir socialreformatörisk.* Den uppger ingalunda frihetens princip, men den hävdar friheten även med *positiva* medel, ej blott, som förr, med negativa.

Så inträder ett nytt skede. Dess främsta uttryck är den liberala eran i England från 1906: Campbell-Bannerman, Asquith, Lloyd George; de stora jordlagarna och försäkringslagarna — de senare i viss mån efter tyskt mönster; frihetsprinciperna i kolonialpolitiken — den storstilade försoningen

med Sydafrika efter boerkriget —; det folkvalda underhusets seger över överhusets "veto". Men icke blott i England utan överallt visar sig liberalismens inre nydaning, liksom dess nya kraftutveckling. I många länder tar den statens ledning. Sverige får liberal regering 1905 och sedan 1911. De gamla principerna om politisk och medborgerlig frihet föras ut i nya konsekvenser. Den allmänna rösträtten genomföres för männen, och kvinnornas medborgerliga likställighet går in i den liberala åskådningen, med dess omfattande följdverkningar; i Sverige upptages striden för Första kammarens demokratisering, liksom i England mot överhusets veto. Jämsides härmed börjar det sociala reformarbetet på allvar: i Sverige de stora folkförsäkringarna, striden mot alkoholens samhällsskador, det första initiativet (av Staaffs regering 1911) till kontroll över trustbildningar.

Problemet för den nya liberalismen blev att omlägga avvägningen mellan individens frihet och samhällets uppgifter efter de nya behov, som betingas av krafternas utveckling inom det moderna samhällslivet, däribland de uppväxande klassbildningarna, klassintressena och klassorganisationerna. Det gällde att hävda ej blott ordning och säkerhet, utan det allmänna bästa, där så behövdes mot sådana bildningar inom samhället, vilka hotade eller kränkte vare sig den enskildes rätt eller samhällets gemensamma intressen, och att göra detta utan att förkväva självverksamhet och rörelsefrihet. Problemet kunde icke lösas genom teoretiska formler, men det upptogs i praktisk handling.

Då kom det stora kriget, som kastade hela världen, staternas inbördes ställning liksom varje stats inre liv, ur gängorna. Dess händelser och dess verkningar ställa alla samhällsåskådningar, och bland dem liberalismen, inför nya frågor.

II. Efter världskriget.

Krigsanda, våldspolitik och reaktion.

Världskriget är en katastrof för hela mänskligheten. Tidigare stora krig, om än längre, ha icke gripit så vitt eller så djupt. Alla samhällsåskådningar träffas av dess verkningar.

Konservatismen berömde sig en tid att ha förutsett dess "oundviklighet" — den vet nu, att det icke hade behövt vara

oundvikligt, att det blev verklighet endels just genom att man hypnotiserade sig till att tro på oundvikligheten, och förloppet och verkningarna blevo så fruktansvärda, att krigsförkunnarna själva förskräcktes. Socialdemokratien hade satt sin lit till arbetarklassens internationella solidaritet, men denna brast i första stormen; de klassmedvetna socialdemokraterna rycktes med i nationernas kamp och förvildning. För liberalismen blev kriget en hemsökelse mot dess innersta väsen. Liberalismen har strävat för fred och samarbete emellan folken, och nu blev våldet herre överallt. Den har byggt på människors fria verksamhet för utkomst och fredlig förkovran, och nu blev varje stat som en belägrad stad: de krigsförande regeringarna blevo diktaturer, som togo folkens krafter i krigets tjänst intill sista blodsdroppen och sista skärven, och de neutrala tvungos till ett statsförmynderskap, som genombröt hela det normala samhällslivet för att trygga folkförsörjningen med statens tvångsanstalter.

Visserligen hände det märkliga, att åtminstone *en* stor liberal grundsats just i världskatastrofen bragtes till seger: den politiska demokratiseringen. De länder, som icke ännu tagit den allmänna rösträtten, måste ta den nu; kvinnornas rösträtt, så hårt bekämpad under åren före kriget och ännu efter dess början, slog på en gång igenom. I denna yttersta nöd bröts allt motstånd mot den sanning, som den nya liberalismen gjort till sin: att när det gäller behöver det moderna samhället *alla* krafter, kvinnors som mäns, i det gemensamma arbetet.

Men politisk demokrati är ej självändamål, utan medel för ett bättre och rättvisare *innehåll* i statens verksamhet. Det kommer an på andan, på inriktningen av demokratiens vilja. De nya demokratierna liksom vredos på sned i sin viljeriktning av kriget och sedan av dess verkningar. Krigsandan inmängdes ej blott hos statsmännen, utan hos folkens djupa massor. De segrande hålla sin hand hårt över de besegrade; våldets utsäde spirar i fortsatt fiendskap. Inom de krigsförande länderna lever man mer eller mindre i den samhällsnöd, som kriget efterlämnat, och statsmakten vill ej, kan kanske ej heller släppa sitt tag över samhällets fredliga arbete. De stora länderna utnyttja sina resurser i hämmande band över handel och utbyte; inom stora som små, de förra krigsförande som de neutrala, ropas liksom under kriget på statsåtgärder för att skydda de ekonomiska intressena. Krigsandan har färgat av sig på förhållandet mellan samhällsklasserna; arbetsstrider, mer eller mindre elakartade, ha avlöst varandra — det är som en över-

flyttning av krigets maktkamp till samhällenas inre. Det hela kännes som en reaktion, om ock med demokratiens politiska former.

Så ansätts liberalismen och dess grundsatser av krigets följder. Det är förklarligt, om detta visat sig vid valurnorna. Det folkpsykologiska läget har tyngts ned i dessa månader, under krigets och krigsandans efterverkningar — det är den innersta förklaringen till "trötthet" och hemmasittande bland våra valmän.

Liberalismen nu: krig mot krigsanda och våldspolitik, fram för frihet, rätt och fred!

Och dock: detta läge är ögonblickets. Det får på intet sätt nedslå oss för framtiden. Reaktionen äro övergående, om man vet och förstår att ta upp striden mot dem. Efter trötthet följa återhämtning och uppvaknande — kanske snarare än någon nu tror.

Gå till botten av vad folken och även vårt folk innerst behöver eller inom kort kommer att behöva just efter denna världskatastrof! Det är för visso ej att fastna i krigsandan, vare sig utåt eller inåt, tvärtom att komma lös ur krigsandan, att reagera mot reaktionen. Här finns på djupet av människornas sinnen, trots ögonblickets trötthet och lamslagning, den känsla som en gång kallades: krig mot kriget! Och mot krigets statliga allmakt, mot snedvridningen av samhällsarbetet likaså. Huru skall det ske, om inte genom att få upp fredens grundsatser igen, grundsatserna om frihet, rätt och ärlig samverkan mellan människorna och för människorna? Det är liberalismens innehåll, nu som förr. Det har aldrig varit mera aktuellt än efter världskatastrofen och dess följder.

Ingen må förbise, att dessa krigets följder och det nuvarande läget kunna kräva fortsatt utdanning och anpassning av liberalismens grundtankar i det praktiska arbetet. Den har genomgått sådan omsmältning förr; det gäller alltjämt att fördjupa och modernisera frihetens och rättens begrepp. Men kärnan är den gamla: sätt människan, det mänskliga, i centrum igen, efter all denna tids statspolitiska omänsklighet! Håll fast vid den kärnan, och människorna måste känna, att just den behöva vi nu. Sedan blir det den praktiska politikens sak att omsätta den i konkreta uppgifter.

Huru dessa uppgifter närmast te sig, skall i sinom tid fram-

läggas i det blivande politiska arbetsprogrammet. Jag kan nu endast peka på några allmänna grunddrag.

Den nya liberalismen hade redan före kriget ställt problemet: att förbinda den enskilda frihet och självständighet med samhällets plikt att förhindra frihetens missbruk av de starka mot de svaga. Så står det i stort sett också nu. Frihet och samhällsvärd, individens intressen *i förbund med* samhällets gemensamma intressen, frihet och organisation, så långt organisationen ej förkväver friheten, men befordrar de mänskliga krafternas utveckling; fred i samhällets namn mellan kämpande särintressen. Och sist, men kanske främst: fred, rätt och frihet också mellan folken.

För politisk och ekonomisk fred.

Nationernas förbund är verklighet — bristfull, men dock en verklighet. Nu gäller det att göra något av detta frö till den nya internationella rättsordning och det band mellan staterna, som alla ropade efter under krigets vånda. Det är intet monopol för liberalismen. Alla äro välkomna till arbetet på den nya världsorganisationen, ej minst de som omvänt sig från tidigare motstånd. För liberalismen är i varje fall detta värv utsprunget ur dess innersta väsen. Vi, som andra, skola öva kritik på förbundet, men icke för att häckla, utan för att söka förbättra, utveckla och stärka. Det är "världens enda hopp", sade förbundets andlige upphovsman, presidenten Wilson. Kanske var det ett överord. Men slår det hoppet fel, var skall då världen finna ett nytt verktyg för att bevara fred och förebygga en ny katastrof? Huru skall den, utan en fast organisation för freden, kunna genomföra den begränsning av rustningarna, som *måste* ske, ej blott för fredens skull, utan för de dignande folkens, som icke *kunna* upp-bära vapenbördan?

Den ekonomiska världskrisen ligger tungt över alla folk. Intet är mera trängande än att övervinna den även för oss. Men ingenstades visar sig starkare huru skilda riktningar fångats av kristidens abnorma ytterlighetspolitik. Man sluter ögonen för den enkla sanningen, att det ekonomiska livet icke *kan* återupprättas med sådana medel. Från konservativt håll liksom från liberalt har fordrats avveckling av krigstidens statsförmyndarskap över näringslivet, och det är avvecklat. Men från samma konservativa håll ropas nu på importförbud eller mångdubbling av tullarna över en bank. Det är stats-

förmynderskap igen, blott riktat utåt. Socialdemokratien bekänner radikal frihandel, men driver jämsides härmed principen om näringslivets socialisering — också här alltså återfall i stats- eller samhällsförmynderskapet, men riktat inåt. Motsägelserna äro uppenbara och ohjälpliga.

Här har liberalismen en trängande uppgift. Nu är icke tid för en ny tullstrid. Jag har personligen aldrig anammat frihandeln såsom ovillkorlig dogm. Skyddstullar eller icke skyddstullar är en fråga, som ligger olika för olika länder, den beror för varje land i mycket på andra länders tullpolitik, och det vore säkerligen ödesdigert att nu bryta ned det system, efter vilket svenskt näringsliv anpassats under trettio år. Men lika ödesdigert vore att mångdubbla tullmurarna för att hjälpa industrien. Flertalet bleve icke hjälpta ens för stunden. En följd vore given: repressalier och börjande tullkrig. En annan likaså: dyrtidsprisen och med dem det låga penningvärdet fastläsas, kanske förvärras, våra exportindustrier förlamas. Det må övervägas, om oundgängligen hjälp behöves i något undantagsfall för en eller annan enstaka industri, som trots naturliga förutsättningar och rationell drift överväldigas av osund utländsk konkurrens. Men regeln, den enda sunda, är liberalismens gamla: svenskt näringsliv måste bygga på egen kraft, anpassning, arbetsduglighet. Den grunden är den enda som bär i längden och för till normala förhållanden. Det är samma princip som världens främsta handelsexperter fastslagit på Brysselkonferensen för *alla* stater, som vilja en pånyttfödd världsekonomi: inga nya ekonomiska krigsmetoder utan bort med dem, som ännu bedrivs.

Icke socialisering, men stöd för fri självverksamhet mot penningmaktens missbruk.

Om socialiseringen har jag talat nog. Den strider som princip mot en av liberalismens grundtankar, och den är för mig en förfelad teori. Må den igångsatta utredningen fortgå, eftersom den börjats; så mycket bättre blir möjligheten att kritiskt granska vad socialiseringens vänner bäst kunna utforma av handgripliga förslag, utan hölje av de abstrakta talesätt som hittills lockat så stora samhällsgrupper. Samhället har andra medel att hävda sin rätt i förhållande till de stora företagen. Stat och kommun ha redan affärsdrivande verk; man kan naturligtvis upprätta nya, där det behövs och är praktiskt fördelaktigt. Men detta är och förblir undantagsfall. Från

socialdemokratiskt håll har man gjort en del buller av vissa förslag till radikala förändringar i den engelska industriens organisation, framlagda inför de liberala i Manchester. Men detta s. k. "nya Manchesterprogram" har blott blivit ett förslag, ovisst med vilken anslutning. Och man finner där visserligen yrkanden att järnvägar och gruvor skola på något sätt nationaliseras samt kapitalets allenavälde inom vissa industrier begränsas, men tillika hävdar förslaget, att inom största delen av industrien den enskilda företagsamheten är oundgänglig för en tillfredsställande utveckling, och att den ledande grundsatsen förblir "största möjliga frihet för varje form av enskild verksamhet, under skydd, uppmuntran och hjälp, men utan otillbörlig inblandning av samhällets myndighet".

Den svenska liberalismen är fast övertygad om just dessa grundsatser. Detta hindrar den icke att resolut ta ställning för samhällets rätt och plikt att ingripa, där penningen eller de stora företagen missbruka sin makt. Men det skall ske genom begränsning och kontroll (främst rörande truster och ringbildningar), icke genom att kväva enskild företagsamhet eller uppsluka dess resultat.

Socialt reformarbete och andlig frihet.

Det sociala reformarbetet är delvis beroende av ekonomiska resurser. I nuvarande depression finns ej mycken plats för det som kostar pengar; även i övrigt kan man få "sakta takten en smula" just nu. Men liberalismen skulle svika sig själv, om den icke sade högt ut, att här dock vänta många och viktiga uppgifter. Folkförsäkringens förenkling, utbyggnad och förbättring; de många jordfrågorna; utjämning av de kommunala skattebördorna; den stora skolreformen; det stora problemet om samverkan mellan arbetsgivare och arbetare, för att blott nämna några. Slagordet "lagstiftningsraseri" får icke skrämja. Det låter för ögonblicket, men när behoven komma att gripa in mot orättvisa i samhället, då batar icke sådant.

Sist: liberalismen har alltjämt kvar det arbetsfält, som kanske varit dess äldsta och största: för den andliga friheten. Lagens tvång på denna frihet är i stort sett undanröjt. Men detta är blott den ena sidan; den andra ligger i det gamla visdomsordet: *sanningen* skall göra eder fria. Det gäller att fostra den nya demokratien till fördjupad insikt, till rättädhighet, godhet och medborgerlig ansvarskänsla. Den orädda

tanken, det prövande förnuftet, det hängivna sanningssökandet, strävandet för verklig upplysning — vi måste hävda dessa andliga värden i denna tids materialisering och brutalisering. Liberalismen vill icke någon 'kulturkamp'. Inom liberalismen inrymmes en rik fond av varm personlig religiositet. Men religion är en sak, officiell dogmbundenhet en annan. Den svenska liberalismen har anledning att slå vakt för samvetsfriheten mot denna officiella dogmbundenhets anspråk.

*

*

*

Det har ofta sagts, att liberalismen skall vara en medlare i det moderna samhällets brytningar. Det är sant; liberalismen står emellan ytterlighetsriktningar på båda sidor, och den hävdar allas plikt att samarbeta för det gemensamma bästa. Men medling är icke nog. Det fälldes vid ett frisinnat ungdomsmöte i Göteborg ett ord, som slår huvudet på spiken: Liberalismen får icke nöja sig med att sammanjämka andras meningar, den har sin egen mening att leva för och föra fram. Det är den meningen jag här sökt teckna i dess huvuddrag. Frihet, rätt, fred och samhällslycka; tillbaka från våldets och statstvångets onda tid till aktningen för människan och arbetet för det mänskliga inom samhällena och mellan folken — det är liberalismens förblivande innehåll. Och aldrig har det varit mera aktuellt än nu.